

Makale Türü: Kitap İncelemeleri

Geliş Tarihi: 01.04.2020

Kabul Tarihi: 12.04.2020

DÜNYANIN KALBI: KAZAKİSTAN

Dr. Öğr. Üyesi Gökmen KILIÇOĞLU*

*Dr. Tuğay Gürler, **Dünyanın Kalbi: Kazakistan**, Galeati Yayıncılık, 16 cm x 24 cm, 1. Baskı, 2. Hamur Kağıt, 264 sayfa, Ankara 2020, ISBN: 978-605-699-68-18.*

Sovyet sonrası dönem Türkiye ile Türkistan ve Kafkasya'da bulunan Türk devletleri ve toplulukları arasında ciddi fırsatlar sunmuştur. Özellikle bağımsızlıklarını kazanmış olanlar arasında çeşitli işbirliği imkanları düşünülmüştür. Aradan geçen süre zarfında henüz istenilen mesafenin kat edilemediğini söylemek mümkünse de her şeye rağmen atılan adımlar karamsarlığa düşmemizi engellemektedir.

Kazakistan, en geniş sınırlara sahip Türk Cumhuriyeti olarak ayrı bir öneme sahip, jeopolitik teorilerde hep dikkate alınmak durumunda olan bir ülke. Kazakistan, dünyanın kalbi olarak değerlendirilen hem bölgesel hem de küresel aktörlerin dikkate alınması gereken bir aktör.

Gürler'in çalışması bu anlamda kıymetli bir çalışma. Hem Kazakistan'ı hem de ABD ve Rusya gibi iki önemli aktörün buraya yönelik politikalarını irdeliyor. Kitap temelde SSCB sonrası Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasını, bu mücadele sırasında yaşadıklarını bölgesel ve küresel güçlerin müdahalelerini de dikkate alarak analiz etmektedir. Yeni dünya düzeninin tek kutbu haline gelen ABD ile eski süper güç konumunu kaybetse de en azından bölgesel güç olarak eski etki sahasında mevzi kaybetmeye çalışan Rusya'nın bölgede üstünlük sağlama çabalarının Kazakistan'ın özellikle bağımsızlık sürecinde yansımaları gösterilmeye çalışılmıştır.

Eser, Giriş, Sonuç ve üç bölüm ile ekler kısmından oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmanın amacı, kapsamı ve bölümleri hakkında bilgi verilmiştir.

"Kazakistan'ın Sosyal ve Beşeri Yapısı" adlı birinci bölüm iki alt başlıktan oluşmaktadır. İlk alt başlık Kazakistan'ın tarihsel sürecini anlatmaktadır. Kazak coğrafyasının genel tarihi ile ilgili bilgi verilmiş; hanlıklar dönemi incelenmiştir. Kazakistan için önem taşıyan "Cüz" yapısı anlatılmıştır. Bölgedeki Rus hakimiyeti ise Çarlık dönemi ve Sovyet dönemi dikkate alınarak irdelenmiştir. Alt bölüm bağımsızlık süreci ve Kazakistan'ın günümüzdeki durumu üzerinde durularak bitirilmiştir. Diğer alt bölüm Kazakistan'ın coğrafi, sosyal, idari, ekonomik ve kültürel yapısı hakkındadır. Bölüm içerdiği tablo, şekil ve grafiklerle konuyu oldukça açıklayıcı ve anlaşılır hale getirmiştir.

İkinci bölümde Kazakistan'ın jeopolitik ve jeostratejik önemi tartışılmıştır. Jeopolitik ve jeostrateji kavramlarının tanımları ile başlayan bölüm yine çok sayıda harita ve şekil ile oldukça açıklayıcı olmuştur. Genel anlamda Türkistan, özeldir Kazakistan'ın mevcut jeopolitik teorilerdeki yeri üzerinde durulmuş; günümüzde bölgenin taşıdığı

* Düzce Üniversitesi Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü.

jeostratejik anlam tartışılmıştır. Kazakistan'ın bölgesel ve küresel güçler açısından ne ifade ettiği irdelenmiştir. Bölgede var olan sınır ve çevre sorunlarının, bölge ülkeleri açısından taşıdığı riskler üzerinde durulmuştur. Kazakistan'ın ABD ve Çin için ağırlıklı olarak enerjiyi temsil ettiği Rusya açısından ise “*hayat sahası*” olarak görüldüğü, dolayısı ile Kazakistan'ın Rusya için ABD ve Çin ile kıyaslanamayacak kadar önemli olduğu tespiti bölümün ana fikrini oluşturmaktadır.¹

Üçüncü bölüm “*Kazakistan Üzerinde ABD ve Rusya Etkileri*” başlığını taşımaktadır. ABD'nin genel dış politika uygulamalarından bahsedilmiş ve özellikle SSCB sonrası bölgeye yaklaşımı değerlendirilmiştir. İlk yıllarda Kazakistan dahil olmak üzere bölge ülkelerinin yeniden sosyalist bir rejime dönmemesi ve serbest piyasa ekonomisine geçişin sağlanması; Rusya'nın bölgede etkisinin sınırlandırılması gibi amaçlar taşıyan ABD'nin zaman içinde güvenlik ve enerji odaklı politikalara geçişi irdelenmiştir. Bu politikalarda sivil toplum örgütlerinin ve NATO gibi örgütlerin oynadığı rol üzerinde durulmuştur. Bu politikalar yürütülürken Kazakistan'ın izlediği denge politikasının ABD'yi nasıl kısıtladığı vurgulanmıştır.

Kazakistan'ın doğal zenginlikleri ve kaynakları kadar önemli bir özelliği ise nükleer silahlara ve uzay tesislerine sahip olmasıydı. ABD'nin Kazakistan'la ilk görüşmeleri bu silahlarla ilgili olmuştur. Temelde nükleer silahlanmayı istemeyen Nazarbayev, ABD'den silahsızlanma karşılığında öncelikli olarak Rusya'ya karşı güvence istemiştir. Bölüm bu süreci detayları ile işlemektedir.

11 Eylül saldırıları sonrasında terörle mücadele kapsamında yaşananlar, ABD'nin Afganistan'a müdahalesi Türkistan'ın ve doğal olarak Kazakistan'ın önemini arttırmıştır. ABD'nin bu süreç içerisinde bölgede askeri üslere sahip olmak için yürüttüğü politikalar ve Kazakistan'ın tutumu bölümün üzerinde durduğu diğer önemli husustur.

ABD'nin bölgedeki ekonomik ve ticari çıkarları ile enerji kaynaklarına olan ilgisi de istatistiki verilerle destekli bir şekilde incelenmiştir.

Üçüncü bölümün ikinci kısmını Rusya ve Kazakistan ilişkileri oluşturmaktadır. SSCB sonrası Rusya'nın durumu, bölgeye yaklaşımı aşama aşama irdelenmiştir. “*Yakın Çevre*” kavramı ve “*Kozirev Doktrini*”, Yeltsin ve sonrası politikalar değerlendirilmiştir. Rusya'nın bölgedeki nüfuz mücadelesi, Bağımsız Devletler Topluluğu ve benzeri yapılarla bölgede yeniden etkin olma ve bölgesel hatta süper güç olma arzuları tartışılmıştır. Kazakistan'da Rus nüfuz mücadelesinin önemli parametrelerinden biri olan Rus nüfusunun durumu üzerinde durulmuştur. Rusya'da Avrupalı ve Atlantikçi ekolden Avrasyacı anlayışa geçiş ve etkileri üzerinde durulmuştur. Kazakistan-Rusya ilişkileri, ekonomik, tarihi ve sosyal açılardan incelenmiş, Rusça ve Rus kültürünün Kazak kültürü üzerindeki etkisi ve Rusya'nın bunu sürdürme gayretleri ile Kazakistan'ın buna karşı geliştirdiği politikalar kıymetlendirilmiştir. Rusya'nın önemli bir atılımı olarak görülebilecek Kollektif Güvenlik Örgütü'nün faaliyetleri ve kısıtları değerlendirilmiştir. Bölümün son alt başlığında ise realizm, Avrasyacılık ve denge politikaları kapsamında Kazakistan, ABD ve Rusya'nın durumu tartışılmıştır.

Sonuç olarak Rusya ile uzun sınırlara sahip olması, etnik Rus nüfusun oranının yüksekliği, ekonomik ve askeri olarak Rusya'ya büyük ölçüde bağımlılığına rağmen Kazakistan'ın diğer Türk cumhuriyetlerine oranla daha fazla geliştiği ve bir denge kurmaya çalıştığı vurgulanmış; bu başarıya Nazarbayev'in rolünün altı çizilmiştir. Rusya'nın bölgede güç boşluğunu yeniden doldurduğu, ABD'nin etkisinin kısıtlı kaldığı tespiti yapılmıştır. Özellikle sivil toplum aracılığı ile yaymaya çalıştığı siyasi ilkelerin Kazakistan'da renkli devrimler endişesi ile akim kaldığını ileri sürmüştür.

Çalışmada yer alan Kazakistan ile ilgili haber kupürleri, çeşitli devletlerin ülkenin bağımsızlığını tanıma metinleri, Nazarbayev'in çeşitli konuşmalarının metinleri, ülkeyle ilgili yazılan raporlar vs. içeren Ekler kısmı esere renk katmış, okunmasını ve anlaşılmasını kolaylaştırmıştır.

¹ Tugay Gürler, *Dünyanın Kalbi: Kazakistan*, Galeati Yayıncılık, Ankara 2020, s. 153.